

V POHYBU Č. 4

Informace z projektu
MPSV 1–5/2021

Podpora systémových změn v oblasti služeb péče
o ohrožené děti, mladé lidi a rodiny v České republice

Ministerstvo práce a sociálních věcí

www.pravonadetstvi.cz

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

PRÁVO NA DĚTSTVÍ

V POHYBU počtvrté

Vážené kolegyně, vážení kolegové,

rádi bychom Vám představili čtvrté číslo Zpravodaje V POHYBU, kterým přinášíme průběžné informace o projektu Podpora systémových změn v oblasti služeb péče o ohrožené děti, mladé lidi a rodiny v České republice. Bohužel i nám situace způsobená pandemií COVID-19 zkomplikovala činnosti některých aktivit, především se nás dotkla v omezení návštěv ústavních zařízení. Během toho období jsme však nezaháleli a vytvářeli ornou půdu pro následné fáze projektu. Také jsme využili prostor pro komplexní přípravu na další výjezdy a nyní jsme rádi, že **opět naplno vyjždíme do dalších krajů**. Na druhou stranu jsme se snažili maximálními silami podpořit aktivity, které bylo možné uskutečnit a díky online prostředí mohly pokračovat pravidelné praktické workshopy Vyhodnocování a IPOD krok za krokem a **workshopy** zaměřené na oblast vyhodnocování a tvorbu IPOD u dětí s postižením.

Co Vám přináší zpravodaj tentokrát?

V tomto čísle jsme se zaměřili na téma **PARTICIPACE**, které v procesech týkajících se ohrožených dětí hraje významnou roli, přesto je snadno pomíjitelné. Může nejen významně zkvalitnit spolupráci odborníků s dětmi a rodinami, ale díky hlubšímu zapojení dítěte usnadnit změny, které ho během pobytu mimo rodinu čekají a zbavit ho strachu z neznáma. Nahlédli jsme na toto téma jak z úhlu pohledu sociálních pracovníků a pracovníků, tak z pohledu zástupců ústavních zařízení, a především zkušeností dětí, vyplývající z našich návštěv a rozhovorů s nimi. Nejprve Vám představíme **paní Janu Janečkovou, sociální pracovníci z Karlovarského kraje**, která nás svým přístupem při práci s ohroženými dětmi a rodinami velmi nadchla. **Její práci Vám přiblížíme v rámci rozhovoru**, který je kromě tématu participace inspirativní i v mnoha jiných ohledech. Dále jsme na základě našich zjištění z návštěv připravili shrnutí, **jak se s tématem Participace pracuje v praxi**, kde je prostor pro zlepšení a co se daří. V rámci participační praxe nelze opomenout **Interaktivní případové konference**, o kterých přinášíme rovněž několik zajímavých informací.

V závěru uvádíme několik tipů na odkazy související s tématem Participace.

Aktuální číslo zpravodaje najdete na našem projektovém webu: www.pravonadetstvi.cz, kam průběžně vkládáme aktuality z projektu či články související s oblastí sociálně-právní ochrany dětí. Aktuální i minulá čísla zpravodaje najdete [ZDE](#). **Budeme rádi za Vaše podněty a zpětnou vazbu ke zpravodaji.**

Děkujeme za Vaši práci s ohroženými dětmi a rodinami.

zdroj: Lumos

Mgr. Kristýna Jůzová Kotalová

Vedoucí oddělení koncepce ochrany práv dětí a transformace služeb pro rodiny a děti

Vedoucí projektu Podpora systémových změn v oblasti služeb péče o ohrožené děti, mladé lidi a rodiny v České republice

Ministerstvo práce a sociálních věcí

Všeobecné informace k projektu

Cílem projektu je:

Metodicky podpořit pracovníky a pracovníce OSPOD ve strukturovaném vyhodnocování a individuálním plánování práce s dítětem umístěným v pobytové péči a jeho rodinou, prostřednictvím návštěv pobytových zařízení ověřit návaznost práce s dítětem a rodinou, krajům poskytnout doplňující informace o využitelnosti kapacit místní sítě služeb.

Přehodnocení situace dětí v ústavní péči

Cílem aktivity je:

Metodická podpora OSPOD při zpracování strukturovaných vyhodnocení situace dítěte a rodiny a individuálních plánů ochrany dítěte (IPOD) u těch dětí a dospívajících, kteří jsou v době realizace projektu umístěni v pobytové péči (tj. ve všech typech ústavů v rezortu školství, zdravotnictví a sociálních věcí, včetně ZDVOP). Metodické konzultace se zaměřují na obsahové pojetí provedeného vyhodnocení a IPOD, které jsou oporou pro rozhodnutí o umístění dítěte do pobytové péče (jakožto dočasného opatření), stanovení aktivního cíle této péče, kroků a opatření k cíli směřujících, termínu naplnění cílů péče, vymezení osob odpovědných za naplnění cílů a kritérií, jejichž prostřednictvím bude naplnění cílů ověřeno. Vyhodnocování a plánování práce s dítětem a rodinou poté, co bylo dítě umístěno do pobytové péče, je vnímáno jako jeden z nejsložitějších úkolů OSPOD.

Systematické návštěvy ústavních zařízení

Cílem aktivity je:

Provést vyhodnocení potřeb dětí umístěných v ústavní péči. Pobyt v ústavní výchově dochází k významné změně potřeb dítěte a způsobu, jakým jsou naplňovány. Zároveň je třeba zohlednit podmínky konkrétních ústavních zařízení a úroveň spolupráce pracovníků ústavů, OSPOD a rodiny. Vyhodnocení potřeb poskytne komplexní popis míry naplňování potřeb dětí v ústavech, a dále rozsah a obsah služeb, které by byly třeba k zajištění potřeb dětí ve vlastních nebo náhradních rodinách. V rámci aktivity jsou mapovány potřeby dětí v minimálně 250 ústavních zařízeních, spadajících do rezortu ministerstev práce a sociálních věcí, školství i zdravotnictví.

Tvorba krajského modelu sítě služeb pro rodiny s dítětem/děťmi umístěnými v ústavní péči a rodiny odebráním dítěte/děti ohrožené

Cílem aktivity je:

Představit příklady dobré praxe v nastavování sítě služeb podporující naplňování práva dítěte na život v rodinném prostředí a analyzovat potřeby dětí umístěných aktuálně v pobytové péči na území ČR.

Na základě zjištěného předložit návrhy revizí místní sítě služeb (všech 14 krajů) pro děti a jejich rodiny a její relevanci vůči zjištěným potřebám a právům dětí na úrovni kraje. Výstupy týkající se krajských sítí budou komunikovány zejména v rámci kulatých stolů v jednotlivých krajích.

Aktivita vychází zejména ze souhrnných dat získaných v rámci aktivit zaměřených na Přehodnocení situace dětí v ústavní péči a Systematické návštěvy ústavních zařízení.

Rozhovor s paní Janou Janečkovou, sociální pracovnící OSPOD Karlovy Vary

S paní Janečkovou spolupracujeme v rámci projektu, proto jsme ji požádali, jestli by nám o sobě řekla ještě něco navíc.

Jsem optimistický realista s bezbřehým smyslem pro humor. Mám štěstí, že dělám práci, která mě baví čím dál více, a to již 9. rokem na Magistrátu města Karlovy Vary. Práce na OSPOD je natolik barevná a rozmanitá, stejně jako je individuální každé dítě. Obecně nás děti neustále učí něčemu novému, nutí nás být ve střehu, pracovat na sobě. Domnívám se, že každý by si v sobě měl uchovat kousek toho dítěte, kterým byl, život je pak veselejší, a rozhodně to usnadňuje přístup k práci na OSPOD. Sama se nejen v práci řídím heslem: „Co nechceš, aby Ti v životě dělali druzí, nedělej Ty jim.“ Co bych sama jako dítě nechtěla, aby se mi dělo, dětem nedělám, a snažím se, aby jim to nedělali ani druzí.

Jak dlouho pracujete na OSPOD a jak dlouhé jsou Vaše zkušenosti s vyhodnocováním a individuálním plánováním?

Na OSPOD jsem 9 let, takže s vyhodnocením a IPOD pracuji od počátku.

Zapojování dítěte do procesu vyhodnocování a plánování je součástí práce s dítětem. Řada pracovníků OSPOD z toho ale má obavy nebo jim to přijde zbytečné. Jak se Vám dařilo na začátku toto téma uchopit? Co bylo nejtěžší?

Děti zapojuji od počátku do všeho přiměřeně věku a jejich vyspělosti, což by měla dobře posoudit každá pracovnice OSPOD. Paradoxně nejtěžší v celém procesu vyhodnocování s dětmi byla nedostatečná technická vybavenost. Formulář jsem si tiskla nevyplněný, s dítětem v zařízení nebo doma ho vyplnila ručně a poté informace přenášela do PC a znovu jela za dítětem pro podpis (stohy papírů nejprve popsaných, které se následně skartují, a následně se tiskne další materiál). Pokud bych měla techniku a informace při jednání s dítětem mohla ihned napsat do PC, ušetřilo by mi to spoustu práce.

Jaké jsou podle Vás přínosy zapojování dětí do vyhodnocování a plánování pro činnost pracovníka OSPOD? V čem je to důležité pro samotné dítě? V čem to pomáhá v rámci procesu vyhodnocování/plánování a existují oblasti, u kterých se bez zapojení dítěte rozhodně neobejdeme?

Informované dítě mě samotnou udržuje stále aktivní a ve střehu. Tím, že se děti ptají na cíle, přehodnocení, jak situace pokračuje a co se událo nového, jeho případ více hlídám, protože potřebuji dětem dávat čerstvé a zaručené informace.

Vyhodnocování děti baví (hlavně ty starší), cítí se důležité, vidí, že nejsou stranou. V rámci procesu zapojování

do vyhodnocení a IPOD mají děti často radost, že někoho zajímají a že se jich někdo ptá na věci, na které se jich nikdo předtím neptal. Mám pocit, že mají o svou budoucnost větší zájem. Ze zkušenosti vím, že je stále praxe taková, že se mnozí snaží děti před nepříjemnými informacemi chránit. Já to vždy dělám naopak. Dětem říkám i ty nepříjemné informace, nicméně se je snažím podávat vhodnou formou, jde jen o slovník. Je to lepší, než aby si některé věci domýšlely. Zjistila jsem, že v dětských domovech s dětmi moc nemluví, nechávají je stranou. Naposledy mi jedna sociální pracovnice řekla, že dítě pro ni není partner a informace si tedy chce ověřit ode mě. Pro mou práci je dítě jako partner však zásadní. Někdy kvůli tomu dost často narážím na problémy v komunikaci s dětskými domovy, kdy mi vyčítají, že s nimi nejsem za jedno. Řídím se také zcela logickými a běžnými dětskými pocity. Snad každé dítě (i já) někdy slyšelo, jdi si hrát, neposlouchej, když se baví dospělí. Ano, děti jsou zvědavé a je potřeba je usměrnit, aby nebyly u všeho a nezasahovaly do rozhovorů jiných, nicméně není nic jednoduššího než se pak dítěte zeptat, co by chtělo vědět, jestli ho něco zajímá, udělat mu výtah z rozhovoru v částech, které se týkaly jeho, a případně ho přizvat, když to dospělý vyhodnotí jako vhodné.

Bez zapojení dítěte bych se nikdy nemohla dostatečně vžít do jeho pocitů, nikdy bych nevyhodnotila např. emoční stránku.

Došla jste během své praxe k tomu, že zapojování dětí, které jsou umístěné v pobytové péči, je v něčem specifické (pokud ano, v čem)? Jak je tomu s ostatními dětmi – liší se podle Vás přístupy k různě starým dětem, k dětem se specifickými potřebami apod.?

U dětí, které jsou v pobytové péči umístěny dlouhodobě, se na počátku spolupráce setkávám s tím, že tyto děti většinou nemají zcela žádné informace o své minulosti, neví, jakým způsobem se do DD dostaly, resp. okrajově, bez podrobností. Přístup k různě starým dětem musí být rozdílný v závislosti na jejich zájmech. Rozhovory s nimi vypadají různě, jinak se vyjadřují, musí být používán jiný jazyk, jiná forma rozhovoru úměrně jejich věku a rozumovým vlastnostem. S mladšími dětmi mohu vyhodnocovat např. při kreslení, starší by mi fixy „hodily na hlavu“, s těmi vyhodnocuji při rozhovorech o youtuberech atd. U dětí se specifickými potřebami je nutné hlavně vhodně zvolit čas na vyhodnocení a formu jazyka při komunikaci.

Jak se k tomu staví samotné děti, jaká je jejich odezva? K čemu podle nich tyto nástroje slouží?

Závisí to hodně na věku. Starší děti samozřejmě více věci chápou a berou vyhodnocení jako nástroj někoho, kdo nad nimi drží ochrannou ruku a kdo je tu pro ně, když nemají komu zavolat nebo když se chtějí na něco zeptat. Jsem se všemi staršími dětmi v kontaktu přes WhatsApp, ptají se naprosto na všechno. Jejich odezva je vždy pozitivní. U mladších dětí je to těžší, ale chápou vyhodnocení jako jejich deníček, takto jim to vysvětluji. Samozřejmě existují děti a rodiny, kterým naše „papíry“ nic neříkají, založí je někde doma, do šuplíku atd. Nicméně i takové děti, které dál s vyhodnocením a IPOD nepracují, mají rády samotný proces vyhodnocování, ty otázky a zájem.

Co Vám při zapojování dětí do vyhodnocování a plánování pomáhá (např. techniky vedení rozhovoru, pomocné nástroje, případové konference, interaktivní případové konference, pracovní listy atd.)? Jakou roli v tom hraje vztah mezi pracovníkem OSPOD a dítětem, případně jak se dá na tomto vztahu pracovat?

Základem je umět s dětmi mluvit, umět odvést pozornost, pokud je to třeba, stočit na chvíli hovor jinam, a hlavně mít přehled o novinkách v „dětském světě“ (to je nejtěžší). Pokud se vyznám v online hrách, youtuberech a influencerech, sociálních sítích, vím, co je v módě a který film je zrovna „in“, tak mám zájem každého dítěte na své straně, to je moje výhoda. Je třeba mít ale rozsah těchto zájmů pro všechny děti od 1 do 18 let. Pomáhat může také využívání různých sociálních sítí. S dětmi komunikuji přes WhatsApp, mám založen i pracovní profil na facebooku, kde mě mohou děti kontaktovat. Případová konference je bezvadný nástroj, avšak pro děti může být až přehnaně formální. Někdy se za přítomnosti více osob necítí úplně dobře. Také nikdy dopředu nevíte, co budou pozvaní lidé říkat a jakou formou. Podle mé zkušenosti děti případové konference

vnímají podobně jako pohovory v soudní síni. Nejsou tam zcela samy sebou. Pro vyhodnocení jsou ale závěry případových konferencí pro pracovníka OSPOD důležité.

Vztah mezi pracovníkem OSPOD a dítětem je zcela zásadní. Pracovníci se často mění, odcházejí, přicházejí, dětem se najednou zjeví někdo jiný a opět si zvykají. Není nic jednoduššího než v tomto případě postupovat tak, že odcházející pracovník na to děti připraví a pokud to jde, s novým klíčovým pracovníkem je seznámí. Je to ale o přístupu vedení jednotlivých OSPOD a o přístupu samotných pracovníků. Já bych to „svým“ dětem (které mám v evidenci) nikdy neudělala, že bych jim jen tak zmizela ze světa. Děti jsou ostražitě, nemají důvěru. Vzájemná důvěra je přitom velmi důležitá proto, aby se děti nebály sdělovat i věci, které nechťejí, aby se dozvěděl někdo jiný (např. tety v DD). Když jsem převzala „své“ případy dětí v ústavní péči, trvalo cca rok i více (podle věku, u starších to bylo i déle), než si mě děti ořukaly. Současně je stále přístup některých pracovníků (i mých kolegů) bohužel takový, že za dítětem vidí spis „OM“, kterého je nutné se zbavit a někomu ho předat. Na vztahu s dítětem se rozhodně pracovat dá, chce to ale vždy zájem pracovníce. Musím ale říci, že musí jít většinou i o zájem nad rámec pracovních povinností.

Existují podle Vás děti, u kterých není participace možná nebo je nadmíru obtížná? Dají se tyto překážky dle Vašeho názoru nějak překonat?

Obtížná je u dětí s postižením, kde jsou sníženy rozumové schopnosti. U takových dětí je však nutné participaci vnímat trochu jinak. Důležité je, pokud pracovníce dítě fakticky vidí, zná, mluví s pečující osobou, pozoruje dítě při některé z činností, ví, na co reaguje úsměvem nebo naopak. U těchto dětí lze překážku ve formě postižení dítěte překonat přizpůsobením přístupu pracovníce.

Co byste vzkázala začínajícím pracovníkům a pracovnícím na OSPOD? Proč má smysl zapojovat děti do vyhodnocování a plánování?

V pozici zástupkyně vedoucího jsem během téměř 4 let zaučila 6 pracovníků a jedna z věť, kterou jim během zkušební doby opakuji několikrát je, aby za spisy viděli hlavně ty děti. Papírování je s naší prací bohužel spojené, je to spis, který musí mít určité náležitosti. Ví, jaká je to zátěž a sama proti tomu bojuje. Tam venku jsou ale děti bez rodičů, v nebezpečí, ohrožené, mají trápení a často nemají nikoho, komu by se svěřily. Je důležité si na ně udělat čas. V tom má naše práce smysl, a proto má smysl s dětmi mluvit, udělat si na ně čas a zapojovat je do procesu vyhodnocování. Pokud budu takto postupovat, vždy si dokážu svou práci a postup před kýmkoliv obhájit. Je potřeba mít svědomí čisté v tom, že nerozhoduji za dítě, ale rozhoduji s dítětem.

Participace dětí přibližuje život v ústavech životu v rodinách. Stále je ale zařízeními málo využívána.

Děti jsou v rodinách přirozeně zapojovány do chodu domácnosti, spolurozhodují o svém volném čase i nastavení pravidel. Není žádný důvod, proč by stejně nemohly být zapojovány i během svého pobytu v ústavech. Přestože má participace prokazatelný vliv na spokojenost jedince i na schopnost samostatně se rozhodovat v dospělosti, výjezdní tým projektu, který systematicky navštěvuje ústavní zařízení, zjistil, že je využívána jen poskrovnu. Přitom v ústavech, kde se jí nebojí, je atmosféra z pohledu dětí o poznání příjemnější.

Situace dětí pobývajících v ústavech se liší od situace jejich vrstevníků, vyrůstajících v rodinách. Jak vyplývá i z rozhovoru s paní Janečkovou, tyto děti často neznají přesné důvody toho, proč musí žít v zařízení, když jiné děti mohou být doma s rodiči. Takto traumatizované děti se musí ve velmi raném věku přizpůsobit pravidlům kolektivního zařízení, což formuje jejich osobnost. Čím déle jsou klienty zařízení, tím větší vliv to má na jejich schopnost žít samostatný život poté, když zařízení opustí.

Výjezdní tým MPSV navštěvuje pobytová zařízení různého typu od ZDVOP, běžných dětských domovů včetně DD pro děti do 3 let, přes DOZP, zařízení typu DDŠ a VÚ až po diagnostické ústavy. Při těchto návštěvách **hovoříme s dětmi i personálem na témata týkající se naplňování potřeb dětí během jejich pobytu v zařízení.** Vždy přijde řeč i na téma participace, kterou chápeme jako **aktivní zapojování dětí do procesů, ovlivňujících kvalitu jejich života během etapy pobytu v ústavu.** Prolíná se všemi oblastmi potřeb (vztahy, bezpečí, zdraví, učení, materiální zajištění a chování). Je to přirozené, protože i v rodinách se mezi rodiči a dětmi řeší otázka podílu dětí na chodu domácnosti, jejich účast na nastavování pravidel, která domácnost drží pohromadě, stejně jako téma (ne)dostatečnosti naslouchání názoru dětí, u starších dětí pak uznání jejich osobnosti a přiznání odpovídající míry samostatnosti.

Proč plánovat s dětmi

Míra otevřenosti k participaci dětí v jednotlivých ústavech se, na základě našich zkušeností z návštěv, ukazuje mimo jiné při plánování např. v oblasti kontaktů s rodinou, vztahů s vrstevníky i při plánování rozvoje vlastních kompetencí dětí pro vzdělávání i pro směřování k samostatnosti. S dětmi v pobytové péči totiž neplánují pouze pracovníci OSPOD při svých pravidelných návštěvách dětí. Plánování s dětmi ve většině typů ústavů probíhá, kromě praktických plánů aktivit, i v komplexnější formě tvorby (individuálních) programů rozvoje osobnosti dítěte (PROD). Oba tyto plány, jak „ospodácký“ IPOD, tak „školský“ **PROD, se v mnoha tématech překrývají** a mezi těmito dokumenty může v rovině cílů a opatření fungovat přímá návaznost a soulad. **V praxi je to však výjimečné: návštěvami jsme ověřili, že toto plánování probíhá většinou paralelně, tedy „neví o sobě navzájem“.** Předpokladem návaznosti IPOD a PROD je i to, že IPOD má ústav k dispozici a je kvalitně zpracován, což zdaleka není automatické.

V praxi se ukazuje, že PRODy vznikají v různé kvalitě – bohužel nezdědka jde o odborný soupis charakteristik dítěte, **psaný pro dítě nesrozumitelnou terminologií**, hodnotící zlepšení či zhoršení v určité oblasti, ze kterého není jasné, jak moc se jeho tvorby dítě účastnilo. Často to v nás budí dojem, že dokument vznikl „od stolu“, **dítě pouze připojuje svůj podpis**, případně v závěru vyplní kolonku „přání“, ale text PROD je mu pouze přečten a o hlubší porozumění, reflektující i věk dítěte, nikdo neusiluje. Nemělo by pak překvapit, že dítě cíle stanovené v PROD uveze za své a nespolupracuje při jejich naplňování – je to pro něj jen další dokument, který je o něm veden bez něj.

Z našich zjištění se ukazuje, že je dobré, když PROD s dítětem sepisuje ten, kdo se s dítětem nejlépe zná, tráví s ním nejvíce času a s kým má nejkvalitnější vztah. Tím bývá nejčastěji jeho klíčový pracovník nebo kmenový vychovatel na rodinné skupině. V některých zařízeních mají děti možnost zvolit si nejbližší osobu a s ní pak plánovat, případně i možnost tuto osobu změnit.

Dobrou praxí je pak plánování s přímou účastí dětí: setkání nad přípravou PROD se děje s dětmi, dokument je psán živě a jejich optikou i slovníkem, někdy i v první osobě. Dítě pak skutečně popisuje a pracovník zapisuje to, co dítě cítí, prožívá, jak vnímá svojí situaci a co plánuje. Děti mívají jeho kopii uloženou u sebe, mohou tam průběžně doplňovat nápady a nosí si je i na další setkání, kde se PROD společně prochází a vyhodnocuje. **Na taková setkání se pak děti těší.** Smyslem takového plánování je, aby dítě plánu co nejlépe rozumělo a přijalo ho za vlastní, aby v něm byla zaznamenána skutečná stanoviska dítěte a nikoli interpretace pracovníků, a aby plán děti nevnímaly jako další ze způsobů kontroly nad svou svobodou. Praxe dále ukazuje, že tam, kde to někteří ani nezkoušejí, jiní dokážou uspět: **některá zařízení umí velmi efektivně plánovat i s dětmi s těžkým handicapem.** Průkazně dobrou praxí je zjišťování přání a potřeb dětí za pomoci alternativních forem komunikace, např. obrázků a symbolů.

Začíná to křečkem

Vedle procesu plánování je participaci dětí v ústavech možno chápat také v širším smyslu jako každodenní zapojení dítěte do dění tak, aby se v rámci pravidel sloužících k udržení chodu kolektivního zařízení našel prostor i pro **zohlednění jeho individuální potřeby a přání. Odráží se to ve zdánlivých drobnostech** jako je např. možnost chovat domácí zvíře – v praxi zejména menší zvíře, jako je křeček či rybičky, anebo mít vlastní klíče od pokoje, mít možnost soukromí, pokud ho zrovna potřebuje atd. I když je individuální péče ve většině kolektivních zařízení těžko dosažitelnou metou, zkušenosti ukazují, že je důležité, aby byla pravidla soužití v zařízení založena na vzájemném respektu, a aby se také vymezování hranic dělalo se zachováním individuálního a partnerského přístupu k dětem. **Z našeho pohledu se to ukazuje efektivnější pro všechny zúčastněné než autoritativní styl jednání s dětmi.**

Během návštěv ústavů se setkáváme s různými způsoby zapojování dětí a jejich přání do praktického chodu zařízení (např. plánování jídelníčku dětmi), nebo s participací dětí na utváření podoby pravidel v zařízení. Možným nástrojem je institut dětské spolusprávy, kam děti vysílají svoje zástupce. Spoluspráva by měla dětem poskytnout možnost diskuse s vedením ústavu, bezpečný prostor pro sdílení nápadů, nespokojeností a návrhů na úpravu pravidel.

Naše zkušenosti z návštěv ale ukazují, že institut spolusprávy, postavený přeci jen na hierarchii mezi dětmi a vedením ústavu, není vždy jediným možným způsobem zapojení dětí. **Někde lépe fungují méně formální mechanismy.** K participaci dětí dochází např. na pravidelných komunikacích či na setkání jednotlivých rodinných či výchovných skupin, která si do různé míry nastavují pravidla vlastní. Všemi těmito cestami jsou děti podporovány k větší samostatnosti v rozhodování i k přebírání odpovědnosti. Předpokladem je, že jsou děti brány jako partneři pro diskusi a jejich názory nejsou předem zavrhovány nebo zesměšňovány a věci, na kterých dětem záleží, jsou brány vážně. Ač to možná klade vyšší nároky na personál a vedení ústavu, přiblíží to fungování rodinné skupiny běžné funkční rodině, kde se děti cítí dobře.

A co konkrétně se podařilo dětem těmito způsoby prosadit? Během našich návštěv jsme zaznamenali hlavně praktické věci, např. změny v praní prádla – dívky a chlapci

si perou zvlášť, došlo k oddělení koupelen pro malé a velké děti tam, kde se dříve děti koupaly dohromady, k různým úpravám pokojů, ke změnám v plánování jídelníčku a zavedení vegetariánské stravy tam, kde dříve tato možnost nebyla. Jindy se děti vyjadřují k podobě volnočasových aktivit (kroužků, výletů) a navrhuji společně změny. Narazili jsme na případy, kdy si děti prosadily úpravy večerního režimu v zařízení pro mladší a starší děti, i několik příkladů, kdy se dětem podařilo vyjednat jinou, pro ně výhodnější frekvenci vycházek. Viděli jsme také, že děti svým společným hlasem někdy dokážou úspěšně zatlačit i na personální změny, například když se k nim někdo z personálu ústavu chová nepříjemným způsobem.

Participace jako cesta ven

Úroveň participace dětí v každém ústavu má zásadní vliv na atmosféru, ve které tam děti a dospělí společně žijí. Tam, kde je zapojování dětí běžné, kde se děti cítí být slyšeny, v „obrazu“ a vědí co a proč se s nimi děje, mohou se k tomu vyjadřovat a jejich slovo je bráno vážně, vládne příjemnější klima. Kde jsou děti více zakotveny ve svém životním příběhu, jehož současná kapitola (pobyt v ústavu) je navíc jasně časově orámovaná, se pak situace, které přináší každodenní soužití, řeší snadněji. Je také logické, že děti získávají touto cestou zdravé sebevědomí, sebeúctu a schopnost rozhodování, které budou pro život vně ústavu potřebovat.

Participace je i o drobnostech – Interaktivní případové konference

Zapojování dítěte do procesu plánování a rozhodování může mít řadu podob, a ne všechny lze považovat za participaci. **Jedním z důležitých atributů, jak participaci dětí podporovat v plném rozsahu, je připravit dítěti odpovídající podmínky.**

Příkladem nástroje, který se na vhodné podmínky pro participaci dítěte přednostně zaměřuje, je tzv. **interaktivní případová konference (IPK)**. Obdobně jako jiné platformy setkávání, má i IPK svá pravidla, principy a cíle. Na rozdíl od případové konference je tím určujícím prvkem přítomnost dítěte. Na řešení konkrétní situace se tedy podílí všichni účastníci konference, včetně dítěte samotného.

Účast dítěte na IPK **může autenticky pomoci zejména v oblasti identifikace jeho potřeb a přání**, ale také v plánování opatření, kterými lze obtížné situace v životě dítěte koordinovaně řešit. Proto jsou IPK využívány nejen k mapování pocitů dětí, ale mimo jiné i k plánování kontaktu dětí (žijících v pěstounské péči nebo v ústavním zařízení) s vlastní rodinou, plánování přechodu dítěte z vlastní rodiny do jiných forem péče, či při řešení rozvodových/rozchodových situací, které zasahují do života dítěte.

Zajištění bezpečí a psychické pohody dítěte jsou zásadní podmínkou jeho dobrovolné participace a podporují motivaci dítěte k aktivní účasti. Dítě má v rámci IPK svého

průvodce (facilitátora), který se s ním na samotné setkání připravuje, pomáhá mu formulovat myšlenky a přání a v případě jeho zájmu může být i jeho tlumočník (za přítomnosti dítěte prezentuje jeho myšlenky a přání). Facilitátor schůzku moderuje a vede, samotná účast dítěte je dobrovolná.

Neméně důležité jsou i technické podmínky setkání. IPK klade důraz na neformálnost prostředí: pro navození příjemné atmosféry hraje před i během setkání oblíbená hudba dítěte, dítě má možnost rozhodovat i o výběru občerstvení.

Samotný průběh IPK musí neustále zohledňovat základní **principy participace** dítěte. Téma setkání, které se bude řešit jako první, určuje samotné dítě. Tématem k řešení je budoucnost dítěte nikoliv minulost. Pocity a názory dítěte jsou vnímány na stejné úrovni jako dospělého. Dítě je aktivně zapojeno do hledání řešení vlastní situace. Identifikace potřeb dále určuje kroky a opatření v řešení situace dítěte. Nesmíme zapomínat ani na zjišťování toho, co v rodině dítěte funguje.

Výstupem setkání je plán, který všichni účastníci odsouhlasí a stvrdí svým podpisem.

Tipy na materiály / oborové články / zdroje informací pro praxi

Níže naleznete odkazy na aktuality či zdroje informací, které se mohou hodit v praxi sociálním pracovníkům v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, i pracovníkům z oblasti školství či zdravotnictví, ať už přímo při práci s dětmi a rodinami, nebo pro jejich přehled.

• Participační projekt

- MPSV se od dubna 2021 zapojilo do projektu Evropské komise k posílení participace dětí. V příštích dvou letech bude možné využít inspiraci okolních států, kde je bezpečná participace dětí již běžnou součástí tvorby politik a strategií. Více informací bude v brzké době dostupných na webových stránkách [Právo na dětství](#).

• LUMOS

- v rámci našeho tématu nelze opomenout organizaci [Lumos](#), jejíž hlavní aktivitou je mimo jiné zapojování dětí do rozhodovacích procesů. Díky týmu sebeobhájců jsou děti, které to potřebují vyslyšeny, podílí se například na vytváření materiálů pocházejících z dílny Lumos a dalších aktivitách zaměřených na děti. Organizace je také autorem několika participačních nástrojů, o [metodice](#) jsme Vás informovali v minulém čísle, obrazová ukázka na začátku zpravodaje pochází z knihy Moje setkání.

• Interaktivní případové konference

- Podrobnější informace a popis zkušeností či kontakty na facilitátory IPK lze získat na stránkách [nestátní neziskové organizace Amalthea z. s.](#)

• Outcome stars

- Pomocí nástrojů Outcome stars lze lépe zjišťovat názory rodiny a dítěte a snáze je tak zapojovat do procesu plánování intervence. Jedná se tedy o uživatelsky přívětivý nástroj, jak reflektovat či řešit situaci dítěte a rodiny a především, jak měřit výsledky intervence v rodině v čase. Více na stránkách organizace Triangle: [Triangle – The social enterprise behind the Outcomes Star™](#)

Nabídka individuálních konzultací pro pracovníky a pracovnice OSPOD

Nevíte si s něčím rady v oblasti vyhodnocování/IPOD, obraťte se na nás – využijte možnosti konzultace. Obraťte se na odborné metodičky a metodiky, kteří s vámi již navázali kontakt.

Případně se můžete obrátit na garantku aktivity Petru Ďuraško Mádlovou,
e-mail: petra.durasko@mspv.cz,
tel.: 221 922 023, mobil: 776 295 278.

O projektu

V rámci projektu Podpora systémových změn v oblasti služeb péče o ohrožené děti, mladé lidi a rodiny v České republice budou revidovány podmínky sociálně-právní ochrany dětí umístěných v ústavní péči a budou podrobně popsány procesy vedoucí k naplnění potřeb těchto dětí. Projekt svým obsahem směřuje ke zvýšení kvality a udržitelnosti systému služeb pro ohrožené děti, a to formou podpory krajů v naplňování práva dětí na život v rodině. Projekt bude realizován do 31. 5. 2022.

Potřebujete více informací? Kontaktujte nás:

Mgr. Kristýna Jůzová Kotalová

Vedoucí oddělení koncepce ochrany práv dětí a transformace služeb pro rodiny a děti

e-mail: kristyna.kotalova@mpsv.cz

tel.: 221 922 412

Garanti aktivit:

Přehodnocení situace dětí v ústavní péči: Mgr. et Mgr. Petra Ďuraško Mádlová, e-mail: petra.durasko@mpsv.cz,

tel.: 221 922 023, 776 295 278.

Systematické návštěvy ústavních zařízení: Mgr. Štěpán Bolf, e-mail: stepan.bolf@mpsv.cz, tel.: 221 923 647.

Tvorba krajského modelu sítě služeb pro rodiny s dítětem/děťmi umístěnými v ústavní péči a rodiny odebráním dítěte/dětí ohrožené: Mgr. Michal Šíp, e-mail: michal.sip@mpsv.cz, tel.: 773 744 230.

Ministerstvo práce a sociálních věcí

Oddělení koncepce ochrany práv dětí
a transformace služeb pro rodiny a děti

Na Poříčním právu 1/376, 128 01 Praha 2

Na Maninách 876/7, 170 00 Praha 7

www.pravonadetstvi.cz

Kontakt a možnost zrušení odběru Zpravodaje V POHYBU: jana.stejskalova@mpsv.cz

Copyright © 2021 Ministerstvo práce a sociálních věcí

Datum vydání: květen 2021

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

PRÁVO NA DĚTSTVÍ